

Смирнов М.І.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Реформа кримінально-процесуального законодавства посідає одне із найважливіших місць у комплексі юстиційних реформ, тому що ця сфера законодавства є надзвичайно чутливою, оскільки пов'язана із обмеженнями прав та свобод громадянина, а тому потребує забезпечення чітких та дієвих кримінально-процесуальних гарантій захисту цих прав.

Чинний Кримінально-процесуальний кодекс України (далі - КПК) введений в дію у 1961 році, побудований і в значній мірі відображає ідеологію та правові цінності, які не відповідають сучасним потребам суспільства та стандартам Ради Європи у сфері захисту прав людини і основоположних свобод. Саме тому, однією з умов приєднання України до Ради Європи було зобов'язання прийняти новий КПК, який гарантуватиме неухильне дотримання прав особи в ході досудового провадження та судового розгляду справи відповідно до вимог Конституції України та міжнародних договорів.

Однак, глибоке вивчення проекту КПК дає нам можливість зазначити, що він містить низку недоліків, які за умови їхнього збереження, негативно позначаться на виконанні завдань кримінально-процесуального судочинства.

Неможливо погодитися з тим, що проектом КПК скасовується стадія порушення кримінальної справи. Відповідно до ч. 2 ст. 214 проекту КПК досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. При цьому постанова про порушення кримінальної справи не складається, а закінчення досудового розслідування оформляється обвинувальним актом, затвердженим (або складеним) прокурором. Зрозуміло, що відсутність формального початку кримінальної справи робить неможливим оскарження факту її порушення.

Крім того, відмова від «дослідчої» перевірки заяв та повідомлень про вчинення злочину буде мати негативні наслідки, тому що процесуальне навантаження щодо перевірки таких заяв і повідомлень повністю лягає на слідчого, а не на відповідні органи дізнання чи підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

К недолікам проекту КПК слід віднести відсутність інституту цивільного позову у кримінальній справі, що, без сумніву, ставить під загрозу інтереси громадян, юридичних осіб та держави, які зазнали майнової шкоди від злочину. Необхідність збереження його у кримінально-процесуальному провадженні є очевидною.

Проект КПК попри конституційну норму відмовляється від суду присяжних та запроваджує фактично інститут народних засідателів, який при розгляді справ щодо довічного ув'язнення складатиметься із двох професійних суддів і трьох присяжних. Запропонований склад «суду присяжних» є підміною понять, тому що суд присяжних має самостійно приймати вердикт у кримінальній справі з питань факту, а головуючий у процесі суддя на підставі вердикту вирішувати питання права.

Також не відповідає Конституції України та міжнародно-правовим актам проект КПК

в частині визначення статусу, призначення та участі захисника, оскільки фактично встановлюється монополія адвокатів у питаннях надання правової допомоги відповідним особам при здійсненні кримінального провадження. Це положення слід розглядати як обмеження права на вільний вибір захисника своїх прав та законних інтересів. З цього приводу слід зазначити рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000 р. (справа щодо вільного вибору захисника) та від 30.09.2009 р. (справа про право на правову допомогу) відповідно до яких захисником обвинуваченого може бути як адвокат, так і інший фахівець у галузі права, а обмеження прав людини і громадянина у вільному виборі захисника суперечить міжнародним зобов'язанням України, зокрема положенням Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

На нашу думку, цілком розумною є пропозиція, яку містив попередній проект КПК, підготовлений Національною комісією, яка передбачала визнання захисниками крім адвокатів інших фахівців у галузі права, які мають науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук.

Заслугує на критичне зауваження норми проекту КПК про так звані «негласні слідчі (розшукові) дії», які за своєю суттю є оперативно-розшуковими заходами. Глава 21 проекту КПК побудована на запозиченні та використанні досвіду країн з англосаксонською системою права у яких немає чіткого розмежування між кримінальним процесом та оперативно-розшуковою діяльністю. Проект всупереч усталеним традиціям доктрини вітчизняного кримінально-процесуального права фактично поєднує оперативно-розшукову та кримінально-процесуальну діяльність.

Суттєвим недоліком проекту КПК є не встановлення строку, протягом якого особа може перебувати у процесуальному положенні підозрюваного. Такий термін має бути чітко визначений законом.

Потребують суттєвого редагування норми проекту КПК щодо визначення процесуального положення обвинуваченого та застосування відповідних термінів. Так, ст. 43 проекту КПК зазначає, що «виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили, а засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. Виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 цього Кодексу». Незрозуміло навіщо змішувати різні терміни і вживати їх як синоніми та об'єднувати у проекті КПК обвинуваченого, підсудного, виправданого та засудженого під одним терміном «обвинувачений».

Враховуючи значну кількість зауважень, вважаємо, що проект КПК України потребує значного концептуального доопрацювання з метою узгодити його положення з Конституцією України та зі стандартами, які гарантуються міжнародними договорами, учасницею яких є Україна.